

**ODİL YOQUBOV'UN ADALET MENZİLİ ROMANI ÜZERİNE
OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR İNCELEME**
A SYNTACTIC STRUCTURAL ANALYSIS ON ODIL YOQUBOV'S
NOVEL ADALET MENZİLİ

Hamza ÖZTÜRKÇÜ*

Özet

Edebiyatın toplumla ilişkisi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle 20. yüzyıldaki edebî ürünlere baktığımızda, çağdaş yazarların toplumlarını sorgulamaya giriştikleri görülür. Bunun sonucunda edebî eserlerde toplum yaşamı geniş yer bulur. Böylece sosyoloji bilimi edebiyatı inceleme alanına dâhil etmiştir ve edebiyat sosyolojisi alanı ortaya çıkmıştır. Marks ve Georg Lukacs'tan beslenen edebiyatın sosyolojisi ile ilişkisini Lucien Goldmann, disiplinlerarası bir kuram ile sistematikleştirmiştir. Lucien Goldmann, edebî eseri bir bütün olarak ele alır. Goldmann'ın romanı ele almasının sebepleri vardır. Gerek batı edebiyatlarında gerek doğu edebiyatlarında roman destan geleneğinden doğmuştur. Diğer türlere nazaran roman, toplumun aynası olabileme özelliğini destan geleneğinden almıştır. Romanın hacimsel olarak da buna imkânı vardır. Romanı oluşturan her bir alt başlık birbirinden bağımsız değildir ve toplumsal bir yönü olmalıdır. Buna, sanat için sanat fikriyle oluşturulan eserler de dâhildir. Hiç şüphesiz ki, özgünlüğü yakalamış her eserin bir çıkış öyküsü vardır. Burası edebiyat sosyolojisinin çalışma alanına girmektedir. Bu çalışmada Özbek edebiyatının dünyaya açılan penceresi Odil Yoqubov'un *Adalet Menzili* adlı romanı Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı metoduna göre incelenecektir. *Adalet Menzili*, Özbek halkının folklorik öğelerini, sıkıntılarını yansıtması bakımından oldukça önemli bir eserdir. Bir bütünsellik içinde ele alınacak bu nadide eserin pek çok dile çevrilmesinin sebepleri irdelenip satır aralarında Özbek toplumunun dinamiklerine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet Menzili, Yoqubov, Özbek, sosyoloji, toplum, edebiyat.

Summary

The relationship and interaction between literature and society is an incostestable reality. When we have a look at especially the works of the twentieth century, it can be clearly seen that the contemporary writers attempt to question their own society. As a result of this, the life of the society takes a wide place in the literary works. Integrating the literature to its field sociology led to the existence of sociology of the literature. Lucien Goldmann has systematized the relation to the sociology of literature fed from Marx and Georg Lukacs with an interdisciplinary theory. Lucien Goldmann deals with the novel as a whole. There are several reasons for why Goldmann deals with the novel in this way. In both western and eastern literature, the novel derived from epic tradition. When compared to other genres, the novel took its quality that it is a mirror for reflection the realities of the

*Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. Erzurum-Türkiye.

Ataturk University, Institute of Turcic Studies, Erzurum-Turkey. E-mail: hamzaoturkcu@gmail.com

H. Öztürkçü. Odil Yoqubov'un Adalet Menzili Romanı Üzerine...

society, from epic tradition. The novel has a structural potential for that. Each sub-title forming the novel is not separated from one another. The novel should have a social aspect. The novels written by the idea 'art for art's sake' are also included. Undoubtedly, each work catches the authenticity, has a story for its appearance behind. So, this is a study field of sociology of the literature. In this study, the work called 'The Adalet Menzili of Adil Yakubov who is the window to the world of Uzbek literature will be examined with regard to formative structuralist method of Goldmann. The Adalet Menzili is a significant work that reflects the folkloric elements and the problems of Uzbek nation. The reasons of translation of this precious work into many languages will be studied in a holistic manner. The dynamics of Uzbek society will be tried to reach in line spaces.

Key words: Adalet Menzili, Yoqubov, Uzbek, sociology, society, literature.

Giriş

Bir bilim olarak Sosyoloji, ilmi dünyaya Aguste Comte ile girmiştir. Sosyoloji yani toplumbilim olarak adlandırabileceğimiz bu bilim 19. yüzyıllarda sahneye çıktığında toplum kendi sorunlarını çözebilme yolunda bir beklentiye girdi. Fakat Comte'dan sonra anlaşıldı ki Sosyoloji çözüme yönelik değil sorunlardan sonrasını araştırarak bir bilim olarak doğmuştur. Toplum dinamik bir yapı olduğundan, yani tekrarlanan bir olgu olmadığından bize çözüm sunamamaktadır. Sosyoloji bir tecrübeler bütünüdür. Toplum nezdindeki her tecrübeden beslenen sosyoloji bilimibu sorunları irdelemiştir. Nihayetinde sosyoloji bilimi uzun bir gelişim süreci geçirecektir. Sosyoloji sadece kendinden sonraki meseleleri açıklamakla yükümlü değildir. Bir zinciri andıran toplumsal olaylar sosyolojiyi kendinden önceki vakaları araştırmaya itecektir. Örneğin, cumhuriyetin kabulüyle ülkemiz sosyolojik değişim evresi geçirmiştir. Lakin bunu irdelerken Osmanlı Devletinin son dönemlerine, Tanzimat devirlerine hatta 2. Mahmut ıslahat hareketlerine belki de İstanbul'un fethine kadar incelememiz gerekmektedir (Sarıkoca, 2016: 3-4).

Sosyoloji sistematikleştikçe kendi alt başlıklarını oluşturmuştur. Diğer bir ifadeyle gelişen sosyoloji diğer ilimlerle etkileşime başlamıştır. Edebiyat bunların başında gelir. Edebiyat toplumundan bağımsız olamaz. "... edebiyat, bir çok nedenlerle sosyolojiden çok şey bekleyebilir, beklemeli, çünkü bu nedenler, gerçek bir 'edebiyat sosyolojisi'nin zorunlu olarak kurulmasını gerektiriyor" (Michaud, 2006: 53). Bu görüşü ilk ortaya atan Fransız yazar Madame De Stael'dir. "*Madame De Stael, De la litterature consideree dans ese avec les institutations sociales (1800) adlı kitabında yeni anlamıyla Fransızca Litterature kelimesini kullanan ilk kişiydi*" (Escarpit, 2006: 66). Edebiyat sosyolojisini geliştiren düşünür Hippolyte

Taine'dir (1828-1893). Bu tarihlerden itibaren edebiyat sosyolojisi, sosyolojiden bağımsız bir bilim olarak gelişimini sürdürmüştür. Edebiyat sosyolojisini bir türe indirgeyerek bir bütünlük içerisinde sistematikleştiren kişi Lucien Goldmann'dır. Esasında Georg Lukacs ve Karl Marks'ın fikirlerinin ağır bastığı bu kuramın adı oluşumcu-yapısalcılıktır. "*İlk bakışta, oluşumcu-yapısalcılık (ve daha da önemlisi Georg Lukacs'ın eseri), edebiyat sosyolojisinde gerçek bir dönüm noktasıdır. Eski ya da çağdaş diğer tüm edebi sosyoloji ekolleri, aslında edebi eserlerin içeriği ile toplumsal bilinç arasında ilişkiler kurmaya çalışmışlardır*" (Goldmann, 2005: 76-77). Goldmann ise özelinde roman üzerinden sosyolojik bir kuram ortaya atmıştır. Buna oluşumsal-yapısalcılık adını veririz. Roman tahlillerinde hâlihazırda en çok kabul gören tekniktir ve romanı bir bütün olarak ele alır. Bu kuram nazarında romanın tanımını yapma gerekliliği doğmaktadır.

Roman, "*Belirli bir tarihsel ya da coğrafi çevre içerisindeki bir grup insanın başından geçenleri, bu insanların iç ve dış yaşantılarını belli bir kronolojik, mantıksal ya da sanatsal ilişkiyi gözeterek öyküleyen ve belirli bir uzunluğu aşan anlatılardır*" (Ana Britannica 1986: 467). Mehmet Tekin ise romanı toplumun aynası olarak görmektedir. Bu cümlede roman ve toplumu aynı anda kullanmamız tesadüfi değildir. Roman, içinde yaşadığı toplumdan ayrı tutulamaz. Roman toplumun izdüşümüdür. Romanın toplum ile ilişkisi bakımından düşünüldüğünde romancı da toplum da bir vazife yüklenir. Bu bağlamda romancı da bir tür filozoftur. Bu konuyu Durali Yılmaz şöyle açıklar:

"*Romancı, dünyayı ve insanı yorumlayan kişidir. Bu açıdan bakılınca o bir filozoftur. Şu farkla ki, filozof yorumlarını teorik olarak sunarken, romancı uygulayıcı olarak karşımıza çıkar. Söz gelimi filozof, ahlak kuralları önerir, romancı ise kendi ahlak anlayışını, kurduğu roman dünyasındaki kişilerine bizzat uygulatır. Bir başka ifadeyle filozofun dünyası kuramlardan ibarettir ve soyuttur; hatta çoğunca gerçek hayattan daha gerçektir. Daha açık söylersek, filozof karşımıza kavramlarla çıkar, romancı kişilerle*" (Yılmaz, 1996: 147).

Buradan hareketle romancının toplumdaki misyonunu açıkça görebilmekteyiz.

Bu çalışmada Lucien Goldmann'ın oluşumcu-yapısalcılık kuramı ışığında halkın sıkıntılarını eserlerinde işleyen, toplumunun aynası Özbek yazar Odil Yoqubov'un Adalet Menzili adlı romanını tahlil edeceğiz.

A. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

Oluşumsal Yapısalcılık metodu iki bölümden oluşmaktadır. Eseri tanımaya yönelik olan bu aşamada yazarın kullandığı bakış açısı, anlatım teknikleri, anlatı yerlemleri ve toplumsal yapı ve ilişkiler üzerine çıkarımlarda bulunulacaktır. Diğer bir ifadeyle eseri tanımaya başladığımız aşamadır.

1. Anlatıcının Bakış Açısı

Roman bir bütünlük gerektirir. Verilen şemada bütünlüğü meydana getiren kıstaslar alt başlıklar altında verilmiştir. Bakış açısı da bu bütünlük içinde belki de en mühim başlıktır. Bakış açısı ile okur ve anlatıcı arasında samimiyet tayin edilmiş olur. Mehmet Tekin bakış açısını perspektif olarak tanımlar. “*Sanat, yorumun yanısıra, biraz da ‘perspektif’ meselesidir. Eşya, hangi sanat dalında olursa olsun, sanatçının bulunduğu konuma göre anlam ve işlev kazanır*” (Tekin, 2004: 46). Romanın bakış açısı eski dönemlerde mevzu bahis olsa da günümüzde bu konuda çeşitlilik vardır. Tabii olarak bu çeşitlilik edebi ürünlere zenginlik katabilir. Fakat bakış açısının yanlış kullanımı ise eserin konusunu ve dil özelliklerini de dumura uğratmaktadır.

a. Tanrısal Bakış Açısı

Çalışmaya konu edinilen Adalet Menzili romanı tanrısal bakış açısını ile yazılmıştır. Tanrısal bakış açısı eski tarihi metinlerde de kullanılmış olması yönüyle kadim bir bakış açısıdır. “*Roman sanatında ‘Tanrısal bakış açısı (the omniscient point of view) nitelemesiyle yer alan bakış bir anlamda destandan romana intikal etmiş bir yöntemdir*” (Tekin 2004: 50). Yazar Tanrısal bakış açısıyla kahramanlar üzerinde nüfus sahibidir ve onları çok iyi tanımaktadır. İç dünyaları hakkında yorum yapabilmektedir.

“*Bu bakış açısı anlatıcıya geniş imkânlar sunar. Anlatıcının kurmaca dünyanın dışından olması, kişilerin üzerinde bir konumda bulunması dolayısıyla okuyucuya kişiler aktarılırken onların sadece dış görünüşleri değil iç dünyaları da bütün ayrıntısıyla anlatılabilir*” (Tekin, 2004: 50). Yazara geniş imkânlar sunması ile bilinen bu bakış açısı günümüzde ve özellikle Türk Dünyası romanlarında sık kullanılmaktadır. Hata payının en düşük olduğu bakış açısıdır. Bu özelliği ile yazarların eserlerini inşa ederken en çok kullandığı bakış açısıdır.

Tanrısal bakış açısının bütün imkânlarını kullanan Odil Yoqubov eserinde hâkimiyeti sağlamıştır. Yazar bu bakış açısıyla eseri olabildiğince şekillendirebilmiştir. Kurmaca dünyadaki kahramanlarını çok iyi

tanımaktadır ve onların olaylar karşısındaki tutumlarını cesaret ile okuyucuya aktarabilmektedir. “*Suyun Burgut hapse düşmeden önce ‘bir gün bile dayanmam!’ diye düşünürdü. Hayır, ‘başına gelen çekilirmiş’ sözü doğruymuş! İnsanoğlu başına bir iş gelmeyi görsün, her şeye katlanırmış meğer!*” (Yoqubov, 2014: 153).

Bu pasajda yazar ana kahramanımız Suyun Burgut’un, hapse düşmeden önceki düşüncesinden haberdar ve bu düşüncesine yazar bir atasözü ile cevap arar. Yazarın temsil görevi verdiği anlatıcı eserin tümünde hâkimiyetini bırakmaz ve kendisine verilen yetkileri kullanarak okuyucuya gerekli olan bilgilendirmeleri sunar. Bu esere akıcılık da katmıştır. Yazar bu bakış açısıyla kahramanların geçmiş yaşantılarına da hâkimdir ve bazı yerlerde okuyucuya sunmaktadır. “*Yaşı seksene gelmiş, bir gün karnı doymuşsa, bir gün aç yatmış, fakirliği, iyiyi, kötüyü görmüş, bazen yaya, bazen atla yol gitmiş olan Gazi, mamanın içini çeke çeke ağladığını görür görmez her şeyi anlamıştı*” (Yoqubov, 2004: 22). Burada Kahramanımız Suyun Burgut’un üvey babası Gazi’nin geçmiş yaşamından haber verir.

2. Anlatım Teknikleri

“*Bilgiyi sunmanın yöntemleri, kanalları ve araçları da en az bilginin içeriği kadar önemlidir*” (Tekin, 2004: 185) der J. Fabian. Bir sanat eserinde öne çıkan bilgiden ziyade estetikdir. Bir sanat eseri bilgi verme kaygısı gütmaz. Sanatçı için önemli olan estetikdir. Estetik için gerekli bir takım yöntemlere başvurur. J. Fabian’ın bahsini ettiği yöntemler eldeki verileri okura en iyisini sunmak için kullanılan yöntemlerdir. Anlatım teknikleri estetiğin dışında esere pek çok nitelik taşır ve yöntemleri kullanım biçimine bağlı olarak özgünlük katar. Yazar, eserinde birden fazla anlatım tekniği kullanabilir. Bir tasvir ile mekanı gözümüzün önüne getirebilir, diyaloglar ile kahramanlarına söz hakkı tanıyabilir, mektuplaşmalar ile esere enstantane katabilir, iç diyalog ve bilinç akımı tekniği ile kahramanının iç dünyasını okura sunabilir, geriye dönüş tekniği ile sıradanlıktan okuru kurtarabilir. Her anlatım tekniği ustaca kullanım istemektedir. Bunu tasvir yani betimleme tekniğinde daha çok görürüz. Sayfalarca yapılan betimlemelerin okuru sıktığı bir gerçektir. Veya eserin tümünün bilinç akımı tekniği ile oluştuğunu düşünürsek bu, eser hakkında olumsuz eleştirilere neden olabilmektedir. Türk Dünyası romanlarında estetik muhakkak ön plandadır. Fakat Sovyet döneminde bazı yazarlar eserlerinde halkı bilinçlendirme kaygısı güttüğünden dolayı ağır betimlemelere veya diğer tekniklerin kullanımında abartıdan söz edemeyiz.

a. Tasvir (Betimleme)

Tasvir veyabetimleme eserde gerçekliği yakalamanın en iyi yoludur.Yazar eserde okur için gerekli hemen hemen her nesnenin, mekanın, kişinin veya objenin betimlemesini yapabilme serbestisine sahiptir.Bir anlatım tekniği olarak tasvir, “*anlatılan kişilerin olayların ve mekanın resminin çizilerek okuyucuya aktarılmasıdır*” (Adıgüzel, 2011: 28). Mehmet Tekin (2004: 200) ise tasviri şöyle tanımlar: “*Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay ve mekan gibi unsurları, sanatın sağladığı imkanlardan yararlanarak görünür kılmaktır.*”

Adalet Menzili romanında tasvire yer verilmiştir.Ama yukarıda belirttiğimiz gibi ağır tasvirlerle karşılaşamayız.Bu yazarın üzerine aldığı misyon ile ilgilidir.Yazılan dönemlerde Sovyet rejimi içerisinde yazarlar daha çok halkı bilinçlendirmeyi görev edinmişlerdir. Bu eserin olay örgüsünün ön plana çıkmasını sağlamıştır. Edebi bir metni tasvirinden soyutlayamayız ve Odil Yoqubov eserinde tasvirlerle yer vermiştir.

“... *eğlenceler genelde en büyük, en varlıklı kolhozların en tenha ve güzel yerlerinde, sersâye bahçelerinde veya havuz başlarında kurulan şâhâne kameriyelerde geçerdi.. Böyle anlarda kolhoz müdürleri, muhasebe şefleri ve ziraat mühendisleri garsonlar gibi kendilerine hizmet verir, en kaliteli şaraplar su gibi içilir, sofralarında belki sadece kuş sütü eksik olurdu.*”(Yoqubov, 2014: 117).

b. Mektup Tekniği

Edebi metinlerde her ne kadar amaç sanat ise de inandırıcılığı sağlayıp okuru esere bağlamakta yazarın marifetidir. Adalet Menzili romanında Gazi ile Bibisara Mama'nın kızları Mercanay, mecburi olarak Taşkent'ten Mercantav'a okumaya gider. Mercanay orada kendisi ile ilgili hayati bir meseleyi kendi duygularından yazdığı bir mektup ile ailesine ulaştırır. Mercanay, Suyun Burgut ile kaçmaya karar verdiğini, ona olan aşkını ve kaçtıktan sonraki ruhsal durumunu mektupla ailesine ulaştırmıştır. Böylelikle biz okuyucular kendi ağzından Mercanay'ın duygularını hissetme imkânı bulduk diyebiliriz. Mektupları olmasaydı belki de okur olarak Mercanay'a hak vermezdik. Aşağıdaki mektup örneği Mercanay'ın Suyun Burgut'u ailesine tanıttığı mektuptur:

“*Kar tanesi anacığım, sevgili babacığım!*

Benim için endişelenmeyin. Artık alıştım. Sınıf arkadaşlarım öyle iyi, öyle temiz, öyle tatlı dilliler ki, kızlar da, erkekler de, hepsi beni seviyorlar. Ama bir delikanlı var: Adı Suyun. Lakabı 'Burgut'. Herkes ona Suyun Burgut diyor. Öyle şakacı ki! Ayrıca çok da enteresan biri. Gök kaşka bir atı

var. Masallardaki düldül dersiniz! Okula bile düldülüne binerek, heybesinde saziyla birlikte geliyor. Teneffüs olunca sazını çalıp herkesi ağzına baktırıyor. Bazen güldürüyor, bazen-laf değil mamacan!-ağlatıyor. Hiç kimse bilmesin. Yalnız size söylüyorum. Sınıfımızdaki bütün kızlar ona gizliden âşık. Ama o sürekli benimle şakalaşiyor. Büyük annem söylediler: Suyun Burgut merhum babamın akrabasıymış. Yeğeni miymiş, yeğeninin yeğeni miymiş, neyse kendisi öyle kabiliyetli ki, avcılıkta, tulumda, destan söylemede buralarda üstüne kimse yok diyorlar. Bana mani yazıp, destan okumayı öğreteceğini vaad etti” (Yoqubov, 2014: 14-15).

Eserde bir diğer mektuplaşmalar suçsuz yere hapse mahkûm edilen Suyun Burgut ile hanımı Mercanay arasındadır. Genç bir gardiyanın yardımıyla Mercanay, Suyun Burgut’a mektup yazma fırsatı bulur.

“Suyun ağam! Allah’ın alnıma yazdığı helalliğim benim!

N’oldu sana Suyun ağam? Bizi düşünmekten kendi kendini yiyip bitiriyormuşsun. Şunu bil ki, sen kendini yiyip bitirirsen biz on misli kendimizi harap ediyoruz, on misli yanıp kavruluyoruz. Gülseniz güleriz, ağlasanız ağlarız. Bizi düşünme. Kendini düşün! Siz sağ iseniz, biz de sağız! Eğer size bir şey olursa, ben de bir gün değil, bir saat bile yaşayamam şu dünyada. Kudretine kurban olduğum Allah sana kuvvet versin! Allah’a emanet ediyorum seni! Allah’a emanet ediyorum, Allah’a emanet ediyorum” (Yoqubov, 2014: 182-183).

Suyun Burgut’un Mercanay’a yine genç gardiyan aracılığıyla ulaştırdığı mektup şu şekildedir. Bu aynı zamanda Suyun Burgut ile Mercanay’ın hayatlarındaki son görüşmesi olacaktır:

“Azizem, bir tanem benim, senin de yazdığın gibi Yaradan’ımın kavuşturduğu vefakar yârim, paha biçilmez mücevherim, incim, sedefim benim! Senin karşında günahkârım! Sen dünyada güzellikte eşsiz, akılda yegâneydin. Kim bilir, benim gibi bir bedbaht, o zamanlar gençlikte, senin aziz başını döndürüp, alıp kaçmasaydım, acaba büyük bir âlime, büyük bir şair olur muydun? Memleketin övüncü bahtiyar bir kadın olur muydun? Benimle evlenip de ne gördün ki, zavallı... Dünyadaki en vefakâr sevilen, en insaflı kadın, benimle evlendiğinden pişman olmadığını mektubundan anladım...” (Yoqubov, 2014: 194-195).

c. Geriye Dönüş Tekniği

“Roman, zaman bakımından geçmiş, hâl ve geleceğe açık bir türdür. Roman sanatında geçerli olan zaman ‘şimdi’dir” (Tekin, 2004: 233). Fakat yazar akıcılığı ve inandırıcılığı sağlamak için geçmişe gereksinim duyar. Kahramanlarının tanık olmadığımız geçmişine döner.

Geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunarak eseri sıradanlıktan kurtarır. Roman özü itibariyle kronolojik zamanı işler. Müellif kısmi zamanlarda geçmiş ve geleceğe gidebilmektedir.

Adalet Menzili'nde roman geriye dönüş tekniği ile başlar. Mercanay kocasının hapsedildiğini anası Bibisara Mama'ya telefonda söyler. Yazarımız geriye dönüş tekniğini kahramanları aracılığıyla verir. Görevli bulunduğu kolhozun ahırında yangın çıkmasından dolayı Suyun Burgut, Moskova'dan gelen heyete sorgu için çağrılır. Eve dönüşünde onu hanımı Mercanay karşılar. Suyun Burgut mağrurdur. Mercanay ondan olanı biteni öğrenmek ister. Fakat Suyun Burgut anlatmak yerine onunla geçirmiş olduğu eski günleri yad eder ve eskiden okuduğu destanları okumaya başlar. Mercanay şimdiye dönmek ister. Olanları ve olacakları bilmek ister. Suyun Burgut buna izin vermez ve her iki kahramanımız da bugünü yaşamak yerine geçmişi yad etmeyi tercih ederler. Verilen örnekte sorgu için çağrılan Suyun Burgut'un evine dönüşünde hanımı ile geçen diyalog verilmiştir.

"Mercanay yutkundu.

-Güzel fakat şu iş ne oldu? Biraz anlatsana! Yüreğime kara kan oturdu, Suyun ağa!

Suyun Burgut, karısına cevap vereceği yerde gülümseyerek yanına oturup destanını okumaya başladı:

Kurban olam Mercantav,

Yoluna ölem Mercantav!

-Tamam artık! Tamam hanım!- dedi Burgut Mercanay'ın omuzuna eline koyarak- bırak şimdi derdi tasayı! Gençlik günlerimizi bir yâd edelim! Sil göz yaşlarının ve bana katıl!"(Yoqubov, 2014: 49-50).

Burada Suyun Burgut ile Mercanay geçmiş ile şimdi arasında bocalarlar. Yazar geçmişi tercih eden kahramanları aracılığıyla okura mesaj verme gayretindedir.

d. Montaj Tekniği

Genel itibariyle edebiyatın diğer sanat dallarıyla etkileşim içinde olduğu aşikârdır. Roman, diğer edebi türlere kıyasla özümleme gücü yüksek bir tür olduğundan diğer sanat dalları ürünlerini montaj tekniğiyle esere alabilir. Yazınsal tür olduğundan dolayı müzik ile ilgili alıntılar montajın en sık kullanıldığı türüdür. Roman, diğer edebi türlerden de sağlıklı montaj yapılmaya oldukça müsaittir. Mesela bir şiir örnek olabilir. "Anlatıcının vermek istediği mesaja ve konu bütünlüğüne uygun olarak her türlü parça esere alınabilir. Bu alıntılar bir yazardan olabileceği gibi halk kültürü

unsurlarından da olabilir” (Adıgüzel, 2011: 31). Fakat bu teknikte bir husus ortaya çıkmaktadır. Yapılan montaj ile konu bütünlüğünün sağlanmaması eseri teknik açıdan kusurlu yapabilmektedir. Burada yazarın meziyeti önem arz etmektedir. Odil Yoqubov eserinde montaj tekniğini genellikle halk unsurları ile yapmıştır. Eserin birkaç yerinde Mercantav adlı destan örneği ile karşılaşabilmekteyiz.

*“Mercantav, Mercantav,
Ayneleyin Mercantav,
Örgileyin Mercantav,
Dost kelgende mihriban...”* (Yoqubov, 2014: 184).

e. Diyalog Tekniği

Romanda en fazla kullanılan tekniktir. Kimi zaman yazar okuyucu ile kahramanlarının arasına girmezve müellif bazı zamanlarda kahramanlarına söz hakkı verebilmektedir. Bu romanın vazgeçilmez ögesidir. Böylelikle kahramanlarının olaya tepkisini ve duygularını en açık şekilde sunabilir. *“Konuşma, en doğal anlatım yoludur. Doğal akışıyla konuşma, dilin esasıdır. Çünkü insan, dilek ve isteklerini onunla ortaya koyar”* (Tekin, 2004: 254).

Adalet Menzili’nde diyalog tekniği fazlasıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte Suyun Burgut’un gözaltına alınmasını Mercanay, anasına telefon görüşmesiyle haber verir:

*“-Damadınız Suyun ağam...Suyun ağam ...
-N’olmuş damadıma? ... hasta mı oldu yoksa?
-Hastalansa neyse... onu... onu alıp götürdüler.
-Kim alıp gitti? Nereye gitti?... ”* (Yoqubov, 2014: 6).

f. İç Diyalog Tekniği

İç diyalog tekniği roman kahramanlarının, karşısında biri varmış gibi konuşmasıdır. *“Roman kişinin psikolojik durumunu ve iç dünyasını okuyucuya anlatmak için kullanılır. İç diyalog tekniğinde kullanılan cümleler gramer kurallarına uygun olarak kurulur”* (Adıgüzel, 2011: 33). Suyun Burgut hapsedildikten sonra Mansur Ağa, nam-ı diğer Fıçı Mansur, Mercanay’ın yanına gelerek kocasının rüşvet aldığı iftirasını birde onun yüzüne söyler. Bunun karşısında Mercanay içinden geçenleri biriyle konuşurcasına ifade eder:

“Şu bunak fıçının dediklerine bak hele! Yememiş, içmemiş! Bir koyunu on, on koyunu bin yapacağım diye ömrü geçip gitmiş! Ayrılan içip göbeği ben

mi yaptım? Dünyada kimseye kötülük etmemişmiş! İnsanları insan yerine koymuş da! Ya birisi aleyhinde konuşsa mezara sokuncaya kadar peşinden kovaladıklarını, sırtlarından kara kan çıkıncaya kadar kırbaçladığın çobanları unuttun mu? Ya dilekçe verenlerin yedi sülalesine dünyayı zindan ettiğini! İnsanlarda insaf ve adalet yokmuş! Köyde yaşadıysan... Kendin için yaşadın! Hüdâyar Han'ın sarayından geri kalmayan saray yavrusu gibi ev yaptırdın kendine! On bir çocuğunun on biri de, hakkı olsun olmasın, yüksek okullara soktun! Yüksek makamlara getirttin. Ayağın mezara dayandı! Artık sana mevki ne gerek bre koca kurt!?" (Yoqubov, 2014: 46).

g. İç Monolog Tekniği

Özü itibariyle İç diyalog tekniğine benzer ve burada da amaç kahramanın duygu ve düşüncelerini anlatıcısız şekilde direk okuyucuya hissettirmektir. İçten bir anlatımı vardır. İç diyalog tekniğinde samimiyet ve duygularda şeffaflık söz konusudur. Adalet Menzili'nde bu teknik oldukça fazla kullanılmıştır. Suyun Burgut'un sorgusu esnasında ona iftirada bulunan Sovyet hükümeti görevlisi Şaranovski'ye ettiği lafların hükümsüzlüğünü anlayınca kendi kendine şu sözleri söylemiştir:

"Ya Perverdigâr! Vicdan merhamet denilen şeyin semtine ayak basmayan bu aptal neler söylüyor? Niyeti ne bu üçkâğıtçının? Rüşvet vermek şöyle dursun, rüşvetin ne olduğunu dahi bilmeyen bir insan olduğumu sen bilmez misin e kurban olduğun Allah? Ah.. ah!..bir su belasından, bir ateş belasından, bir de iftira belasından kork diyenler boşuna dememişler meğer! Ama bu iftiradan maksatları nedir şu cellatların? Herkesin şerefini iki paralık edip, hapse atmak mı, yoksa kötü bir niyetleri mi var bu iblislerin?" (Yoqubov, 2014: 158).

h. Leitmotiv Tekniği

"Leitmotiv, edebiyata müzik alanından geçen bir kavram.Esası bir müzik parçasının tekrarlanan nakaratıdır.Edebiyatta, özellikle roman sanatında rağbet gören teknik bir unsurdur.Romanın değişik bölümlerinde, çeşitli nedenlerle-vesilelerle tekrarlanan ifade kalıbıdır". (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Leitmotiv>). Gelişen roman teknikleriyle Leitmotiv tekniği de sınırlarını genişletmiş ve modern yazarlar kahramanların fiziksel özelliklerini, konuşma dillerinde alışkanlık haline gelmiş lakap gibi özgünlük kazanmış ifadeleri Leitmotiv olarak kullanmıştır.Esas önemli olan Leitmotiv yüklenmiş kelime bize bir karakteri hatırlatmalıdır.Adalet Menzili'nde eski kolhoz müdürü Mansur Ağa, fiziksel

olarak çok kilolu birisidir. Kilosundan ötürü korse dahi kullanır. Onun bu özelliğinden dolayı “fıçı” benzetmesi yapılmıştır. Eserin tamamında ondan Fıçı Mansur olarak söz edilir. “*Fıçı Mansur sokağa kurdurduğu geniş kerevet üzerine yanlamasına uzanmıştı.Şişko göbeğini deri korsesine yerleştirmiş ve askıyla omuzlarına bağlamıştı*” (Yoqubov, 2014: 85).

3. Anlatı Yerlemleri

Roman bütüncül bir türdür. Bu bütünlüğü oluşturan öğelerin başında kişiler, yani roman kahramanları, zaman ve mekan (uzam) gelir. Bu üç kıstastan birinin eksik olması veya kusurlu olması romanın bütünlüğüne zarar vermektedir. Her biri, üzerinde emek verecek denli yazara sorumluluk yükler. Yazar kahramanını mekandan, mekanını zamandan ayrı tutamamaktadır. Bir romanda bir karakter ön plana çıkabilir. Veya mekan üzerinden eser kıymetlendirilebilir. Veyahut zaman kişilerin ve mekanın önüne geçebilir. Fakat birbirinden bağımsız olamazlar. Olursa roman diyemeyiz. Örneğin tarihi roman üretmek isteyen bir yazar tarihi karakter üzerinden ilerleyip olayın geçtiği zamanı göz ardı edemez. Yine kutsal bir mekanda geçen bir romanda kişiler gözardı edilemez. Bir açıdan bakıldığında yazarın bu üç öğeyi eserinde nasıl harmanladığı onun başarısı ile ilgilidir. Gerçekliği sağlar ve özgünlük katar. Goldmann’ın Oluşumcu-yapısalcılık kuramında bu öğeleri anlatı yerlemleri adı altında inceleyeceğiz.

a. Kişiler

Roman, topluma yönelik bir türdür. Romanın gayesi toplumdur ve özelinde bireye hitap eder. İnsana insanı yine insan ile aktarmak yazılı roman türünün özünde vardır; çünkü bir yandan da gerçeklik ve inandırılık kaygısı vardır. “*Romanda yazar yapmak istediklerini kişilerine yaptırır, istek ve arzularını onların ağzından dile getirir. Kahramanlarını dilediği gibi konuşturur ve onlara istediği her şeyi yaptırır*” (Adıgüzel 2011: 37). Lakin yazar eserindeki kahramanlarını tamamen özgür bırakmak istemez. İçinde yaşadığı toplumdan bir karakter ile karşımıza çıkar. “*Romandaki kişilerin mutlaka toplumsal bir yönleri vardır. Bu kişiler romanın ilişkili olduğu toplumun özelliklerini yansıtırlar*” (Adıgüzel, 2011: 37).

Bu kısımda Adalet Menzili romanındaki karakterleri tahlil edeceğiz. Tüm kişiler aktarıldığında eserin kısa bir özeti de edinilmiş olunacaktır.

Suyun Burgut: Suyun, romanın baş kişisidir. Eser Özbek halkının çektiği sıkıntıları Suyun Burgut’un üzerinden okuyucuya yansıtır. Buradaki

Suyun, tüm Özbek halkını temsil eder. Özbek halk kültürüne ve geleneklerine bağlı bu genci, eserin ilerleyen zamanlarında evleneği kişi Mercanay, ailesine şu şekilde tanıtır: “*Ama bir delikanlı var: Adı Suyun. Lakabı 'Burgut'. Herkes ona Suyun Burgut diyor. Öyle şakacı ki! Ayrıca çok da enteresan biri. Gök kaşka bir atı var. Masallardaki düldül dersiniz! Okula bile düldülüne binerek, heybesinde sazıyla birlikte geliyor. Teneffüs olunca sazını çalıp herkesi ağzına baktırıyor. Bazen güldürüyor, bazen-laf değil mamacan!-ağlatıyor*” (Yoqubov, 2014: 14-15).

Pasajdan anlaşılacağı üzere Mercanay'ın da gönlünü çalan Suyun Burgut, onunla kaçmaya karar verir. Evlenirler. Birde çocukları olur. Lakabı Burgut yani kartal olan Suyun, oğluna Şahin manasındaki Laçın adını verir. Her şey güzel giderken Suyun Burgut, buldukları kolhoza müdür tayin edilir. Yazar bunun iyi bir haber olduğunu düşünmez ve okuyucuya bir nevi uyarıda bulunur. “... *ama nazar değmişti. Ne belâ ise, damadı Suyun geçen yıl kolhoza müdür tayin edilmişti. Edilmişti ama karı kocanın başına da felâket bulutları çëğmelenmişti. Bunlar yetmiyormuş gibi, şimdi de bu uğursuz haber!..*” (Yoqubov, 2014: 20). İlk olarak kolhozun ahırında yangın çıkar. Hayvanlar telef olur. Fakat Suyun Burgut, vatandaşın telef olan hayvanlarına karşılık kendi hayvanlarını vererek olaydan vatandaşın etkilenmemesini sağlar. Fakat olay tez zamanda duyulur ve Moskova'dan gelen hükümet görevlilerince oluşturulan merkez komiteye ifade verir. Daha sonra olayın bir iftira ile dallanıp budaklandığını anlar. Kolhoz müdürü olmak için Necmeddinov'a rüşvet verdiği iftirasıyla Suyun Burgut'u hapsederler. Burada Necmeddinov'da suçlu görülür ve gözaltına alınır. Türlü türlü işkencelerle Suyun Burgut'tan para aldığını söyler. Bu Suyun Burgut'u yıkar. Aynı itirafları ona da imzalatmak isterler. Ama Suyun Burgut, doğal olarak imzalamaz ve hanımı Mercanay'ın da alınacağını söylenen Suyun Burgut en sonunda intihar eder.

Mercanay: Hiç şüphe yok ki, Suyun Burgut'un hanımı olarak Mercanay, bu sıkıntıların psikolojik yönünü derinlemesine hissetmiştir. Her şey Suyun'un kolhoz müdürü olmasıyla başlamıştır. Bu günden itibaren Mercanay için kahır dolu günler de başlamıştır. Dönemin Sovyet toplumunun iç yüzünü algılar. Kendi gibi Özbek olan Mir Celilov, aynı zamanda hükümet çalışanıdır, Şaranavski'nin ise yardımcısıdır. Mercanay, eşinin hal-i pür melâlini öğrenmek için Mir Celilov'un yanına gider. Bir iftira ile hapsedilen kocasının cezasını bir az daha hafifletmek için elli bin som rüşvet ister. Türlü sıkıntılarla uğraşan Mercanay, eşinin ölümünden sonra oğlu Laçın'ı de kaybeder.

Bibisara Mama: Mercanay'ın öz annesidir. Eser Bibisara Mama ile başlar. İlk eşi Mergen adındaki bir Özbek'tir. O ölünce Bibisara Mama, Gazi ile evlenir. Damadı Suyun Burgut'un hapsini kızından gelen telefon ile öğrenir. Çileli hayatı böyle başlar.

Gazi: Bibisara'nın ikinci eşidir. Mercanay'ın da üvey babasıdır. Fakat onu öz kızı kadar çok sever. Gazi yıllarca Sovyetler Birliğine hizmet etmiştir. Olaylar onu bu açıdan farklı etkilemiştir. Bir yandan damadına ve adaletsizliğe yanan gazi bir yandan ömrünü Sovyetler uğruna heba ettiğinden yanar. Damadı hapsedilince Sovyetler döneminde aldığı madalyaları kuşanıp hükümet çalışanı Şaranavski'nin huzuruna varır. Fakat hiçbir şey istediği gibi olmaz ve Sovyetler Birliğine adanmış bir ömür damadını kurtarmaya yetmemiştir. Eserde Gazi'nin pişmanlıklarını açık bir şekilde görebilmekteyiz.

“Yok, Sovyet hükümeti yok artık! Yanarım yanarım da şu hükümet için harcadığım ömrüme yanarım!..bu hükümet için kanını, canını ayaklar altına seren benim gibi insanlar pespaye kılınsın da şu kahpe dünya, onu fare gibi kemiren aşağılıklara kalsın ha! İnsaf nedir, din nedir, diyanet nedir bilmeyen bu haramzadelere kaldı işimiz! Vay boşa geçen ömrüm vay” (Yoqubov, 2014: 179).

Laçin: Roman ana kişilerinden Suyun Burgut ile Mercanay'ın tek çocuklarıdır. Babası gibi sarp delikanlı olan Laçinbir yönüyle babasından ayrılır ve fevri kararlar alan birisi olarak tasvir edilir. Bunda, gençliğinde büyük bir etkisi vardır. Babasının son görüşmesinde ona söylediği ‘anani sana, seni Allah’a emânet ediyorum, balam!’ sözleri yaşamı boyunca hatırasında canlanacaktı. *“Affet anacan!Fakat oğlun bu zalim dünyada duramaz artık. Sevgili babasını yok eden, onun gibi helal süt emmiş, mert, mangal yürekli insanlar ayak altına atılıp Fıçı Mansur gibi kara kuzgunların devr-i devran sürdüğü bu dünya, bu memleket oğluna haram anacan. Affet onu!..”* (Yoqubov, 2014: 212) der ve kendini uçuruma bırakır.

Sovyet döneminde yazılmış roman örneklerinde üç farklı karakter tipini görmekteyiz. Olumlu karakter adını verdiğimiz kişiler buldukları halkın geleneklerinden kopmayan mevcut Sovyet yönetimine aykırı kişilerdir. Fakat bu kişiler gerçek hayattan olabileceği gibi yazarın gerçekleri yüklediği hayali kişilerde olabilmektedir. Halk kültürlerini ve dillerini muhafaza ederler ve dini ritüelleri oldukça fazla kullanırlar. İslam inancına uygun bir yaşamları vardır. Karakteristik olarak kendilerine atılan iftiraları katiyen kabullenmezler ve haksızlığa boyun eğip onları var eden dil, din ve kültürel öğeleri asla bırakmazlar. Zaten görüyoruz ki, bu tarz

eserlerde olumlu kahramanlar hep kaybeden olacaktır. Diğer bir karakter örneğimiz olumsuz karakterdir. Bu kişiler Sovyetlerden nemalan ve toplum düzeninde piramidin yukarılarını temsil edenlerdir. Zengindirler, rüşvet alırlar. Rüşvet, hiyerarşik bir düzene de oturtulmuştur. Herkes aldığı miktarı kendi üzeri ile paylaşmak zorundaydı. Böylece hem hiyerarşide bulunanlar hem de Moskova kazanacaktı. Olumlu karaktere nazaran olumsuz karakterde farklılıklar görülebilmektedir. Menfaat üzere olduğu için milleti yoktur bu karakter tipinin. Ruslar da vardır, yerel halktan kişiler de vardır. Sovyetlerin belki de en büyük stratejilerinden biri de yerel halktan destekçiler bulabilmesidir. Bu Taşkent'te Özbek, Aşkabat'ta Türkmen, Almatı'da bir Kazak olabilmektedir. Bu kişiler menfaat uğruna dillerinden, dinlerinden ve kültürel bağlarından kopmuş, ve kendi halklarına zulümde Sovyetlerden geri durmamıştır. Buna, Adalet Menzili'nde, örnek olarak Şaranavski'nin yardımcısı Mir Celilov'u örnek olarak gösterebiliriz. Bir üçüncü karakter ise sosyalist gerçekçilikte de fazlaca kullanılan yardımcı Rus karakteridir. Sovyetler döneminde edebiyatın kültürel tahribat aracı olarak kullanıldığını biliyoruz. Yazarlardan Komünist ideolojiye uygun eser üretilmesi isteniyordu. Bu baskıya boyun eğmeyen yazarlar katlediliyordu. Bunu Türkistan coğrafyasındaki yazar ve şairlerin ölümlerine bakarak anlayabiliriz. Vatan sevdalısı pek çok aydın 1937-1944 yılları arasında kurşuna dizildi veya sürgüne gönderildi. Bu yazar ve şairler aynı zamanda birer mütefekkir idi. O dönemlerdeki tahribata rağmen eserlerini hala okuyor olmamız onların enginliğini göstermektedir. Komünist parti halka sosyalizmi anlatan eserler üreterek bir nevi Orta Asya halklarına sosyalizmi kabul ettirmek istemişlerdir. Eserler Moskova'nın izni ile yayınlanabilirdi. Yardımcı Rus karakteri Moskova'nın gerçeklerden uzak oluşturduğu bir karakterdir. Ahlaki ve doğruluk yüklenerek sosyalist ideoloji meşrulaştırılmak istenmiştir. Bu karakter kesinlikle yalan söylemez, toplumdaki kabul görür, daima olumludur. Önemli mertebelerde görev alır ve tüm bu olumlu yanların yanında sosyalizmi över. Yazarlar tarafından beslenen yardımcı Rus, ağlamaz, olumsuzluklar ile karşılaşmaz ve adeta ölümsüz kabul edilirdi.

Adalet Menzili'nde böyle bir karaktere rastlanmaz. Gazi adlı kahramanı ömrünü Sovyetlere adamıştır. Lakin damadının tutuklanmasıyla o da gerçekleri anlar ve pişmanlık duyar. Diyebiliriz ki eserlerine yardımcı Rus karakterini sokmaz. Bu Odil Yoqubov'dan kaynaklanır. Komünist ideolojiye eserlerinde boyun eğmez. Eserlerinde halkın yanında bir tutum sergiler. Halen daha çok okunmasında ve dilden dile çevrilmesinde bunun

etkisi vardır. Aşağıda verilen roman kahramanları Sovyet taraftarı olan kahramanlardır.

Şaranavski: Eserimizdeki hiyerarşik olarak en üst mertebedeki Sovyet yandaşı karakterdir. Suyun Burgut'un iftiraya maruz kalmasının ardından Moskova'dan gönderilmiştir. Yaptıkları ile kendisini ispat ettirmenin derdi ile zulümlerin derecesini arttırmıştır. Özellikle sorgu esnasında uyguladığı yöntem ile Moskova'nın dikkatini çekmiştir. Suyun Burgut'u bizzat kendisi sorgulamıştır.

Mir Celilov: Aslen Özbek Türkü olan Mir Celilov, Şaranavski'nin yardımcısıdır. Her ne kadar Sosyalist davaya sadıksa da Şaranavski ona güvenmez ve kuyusunu kazmaya karar verir. Eserde Mir Celilov, Özbek halkıyla Komünist parti arasında irtibatı sağlar. Mercanay, Mir Celilov'a gider, eşinin durumunu öğrenmek için. Celilov Elli bin som rüşvet ister, eşinin cezanın hafifletilmesi için. Bu Şaranavski'nin bir oyunudur. Bu sayede kendini güvene alabilecektir.

Fıçı Mansur: Esas ismi Mansur olan Fıçı lakabı oldukça kilolu olmasından gelir. Mercantav'da Kolhoz Müdürü iken seçim olur. Seçimde Suyun Burgut yetmiş beş, Fıçı Mansur on yedi oy almıştır. Bu sıralar vilayet merkezine gidip gelen Fıçı Mansur, görevini layıkıyla yerine getiren Suyun Burgut'u göreve gelmesi için vilayet sekterine rüşvet vermekle suçlar. Bu söylediği yalana bir süre sonra kendisi dahi inanmıştır.

b. Zaman

Romanın üç temel unsurundan biri olan zaman, sadece maddi olarak bakılmamalıdır. Zaman bize olayın geçtiği dönemi işaret eder. Zaman,eserin yazılış amacı olabilmektedir. Bazı tarihler vardır, insanlık için önem arz eder.

Eser zaman konusunda somut olarak veriler sunmaz. Dönemin şartlarına bakarak bir çıkarımda bulunmamız mümkündür. Moskova'dan yönetilen Özbekistan, Sovyetlerin bir eyaletidir. 1991 yılındaki bağımsızlığından öncedir. Eserde evlerde televizyon bulunuyordu. İcat tarihini 1930'lu yıllar arası alırsak 1950 sonrasına denk gelebilmektedir. Eseri Türkçe'ye kazandıran Sayın Ahsen Batur, bir dipnotunda olayların geçtiği yıl olarak 1982 yılını işaret etmektedir. Eserin yazılış tarihi 1988-1991 yıllarıdır. Bu tarihler Sovyetler Birliğinin son lideri Mihail Gorbaçov'un Glastnost ve Perestroika (şeffaflık ve yeniden yapılanma) devrine işaret etmektedir.

a. Mekân (Uzam)

Eserimizde Özbek halkının çektiği çileler aktarılmıştır. Olaylar genel itibariyle Taşkent ile Mercantav arasında geçer. Gazi ile Bibisara Mama Taşkent'te yaşamaktadırlar. Mercanay ile Suyun Burgut ise Mercantav'da yaşamaktadırlar. Suyun Burgut hapsedilince Gazi ile Bibisara apar topar Mercantav'a giderler. Olayın ekserisi Mercantav'da geçer. Mercantav eserde çok sevilen bir yerdir. Suyun Burgut'un ise büyüdüğü yerdir. Destanların konusu Mercantav'dır.

*“Mercantav, Mercantav!
Kurban olam Mercan
Yoluna ölem Mercantav
Kırgın kelse korganım,
Düşman başkanda kalkanım,
Yıkıldığımda dayanağım
Kurban olam Mercantav,
Yoluna ölem Mercantav”* (Yoqubov, 2014: 48).

4. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

a. Siyasal Düzey

Eserde olayların geçtiği 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği, ikinci dünya savaşının da kazanılmasıyla hâkim güç oldu. İdaresi altındaki toplulukları baskı ile sindirme yoluna gittiler. Özellikle kendileri gibi düşünmeyenlere uyguladığı baskının dünyada hiç bir tarifi yoktur. Eserde Suyun Burgut, kolhoza müdür seçildikten sonra çalışmalarına hız vermişti. Halkın taleplerini karşılıyor, köylülere yaşam alanı oluşturuyordu.

“Burgut, işe kolhozda bazı inşaatlar yapmakla başlamış; önce bir tuğla tezgahı kurmuş, kolhozun eski kulübünü restore ettirmiş, cihazlarını yenilemiş ve bir zamanlar depo olarak yapılmış binayı restore ettirerek gençler için güzel bir spor salonu haline getirmişti. Sonra en uzak yerlerdeki ampullere varıncaya kadar güzel bir değişiklik yapıp, her tarafı ışıklandırmıştı” (Yoqubov, 2014: 32).

Bu çalışkanlığı ile dikkatleri üzerine çeken Suyun Burgut, rüşvet ve adam kayırmaya da karşıydı. Tüm özellikleriyle Suyun Burgut Komünist partiye uygun bir kişi değildi. Fıçı Mansur'un şahsi menfaat gütmesi ile zemin oluşmuş ve bir iftira ile Suyun Burgut'u tasfiye etmişlerdir. Sadece bununla kalınmamış suçsuz yere hapse mahkum olmuş ve türlü işkencelere maruz kalmış, onu intihara götürecek kadar da ileri gitmişlerdir. Her edebi ürünün Sosyalist parti yönetimine uygun olması gerektiği bir siyasal düzende sanat eseri oluşturmakta oldukça güçlü. Halktan kopuk pek çok eser

döneminde siyasi amaçlar uğruna kullanılmış olsa da günümüze ulaşmamıştır. 10.04.2002 tarihinde Odil Yoqubov ile gerçekleştirilen bir söyleşide ‘Propaganda veya zorla yazdırılan eserlere o zamanki okuyucunun tavrı nasıldı?’ şeklindeki soruya müellifin verdiği yanıt şu şekildedir:

“Edebiyatın kendisi hayatla iç içe. Sovyet rejimi, edebiyatı bir araç olarak kullanıyordu. Ama halk okurken çok iyi değerlendiriyordu. Yazar halkın derdini mi yazmış yoksa hükümetin istediğini mi? Edebi eserlerde bu hemen belli olur. O zamanlar gerçeği söylemek kolay şey değildi. Biraz olsun hakikat dile getirilmişse halk o eseri okurdu. Zulme alkış tutan eserleri halk okumuyordu. O zamanlar Özbek Sovyet edebiyatında yüz binlerce kitap yayımlandı. Onlardan çok azı ayakta kalabildi” (Baydemir ve Akhmedov, 2013: 313).

Adalet Menzili’nde anlatıcı siyasi konulara müdahale eder. Bunun yanı sıra diyaloglar aracılığıyla da devrin siyasi hayatına hakkında ipucu vermektedir. Moskova’dan gelen heyete ifade veren Suyun Burgut’un dönüşünde oğlu Laçın, bir takım girişimlerde bulunur. Taşkent’ten bir kısım gazeteci, şair, muhabir röportaj yapmak için gelirler. Bu davranışın temelinde ceditizm fikri yatar. Laçın genelinde Özbek halkının çektiği sıkıntıları, özelinde ise babasının başına gelen bu olayların ancak halkı bilinçlendirmeyle son bulacağını düşünür. Bir kitap düşkünü olan Laçın bu hareketi ise sadece aydın kesiminin başaracağını düşünmektedir. Bu çerçevede laçın ile Suyun Burgut arasında geçen diyalog devrin siyasi yaşamına dair ipuçları verecektir;

“Baba oğul birbirleriyle kucaklaştılar. Son bir yıl içinde boyu babasının boyuna ulaşan Laçın, Burgut’u kollarıyla sıkıp havaya kaldırarak şöyle bir çevirdi:

-Yoncalığa bağlayayım mı baba?- dedi yarı şaka, yarı ciddi ahenkte. Sonra gözleri yaşlı anasına döndü. Mercanay’a ne olduysa, sevinse ağlıyor, üzülse de ağlıyordu.

-Bir kâse soğuk ayranın var mı, ana? Ben hemen gideceğim!- dedi.

-Daha kapıdan girmeden nereye gideceksin, oğlum?

-Birazdan Taşkent’ten televizyoncular, şairler, muhabirler gelecek. Bizimle röportaj yapacaklar!-dedi Laçın çocuksu bir gururla- Onlarla münazara yapacağız baba, yani tartışma!

Suyun Burgut kaşlarını çattı:

-Ne tartışması?

-Hayat konusunda yapılan haksızlıklar, iftiralar, hapse atmalar konusunda..yoksa size iftira etmediler mi, baba?

...

H. Öztürkçü. Odil Yoqubov'un Adalet Menzili Romanı Üzerine...

-Oğlum!- dedi adeta yalvarırmış gibi- öyle cahillik edip olmadık hayallere kapılmayın. Hükümetle alay edilmez. Dünyayı fethettim diyen nice kişilerin ağzının payını veren, kaldırıp bir kenara fırlatan bu hükümettir! Okuyan adamsın, bilmen gerek!

-Biliyorum!- dedi Laçin mağrur bir havayla- sürgüne gönderirler! Düşman ilan edip kurşuna dizerler! Kendi vatani, karısını, çocuğunu savunmak için çarpışanları 'basmacı' diyerek vururlar!

...
-Siz bilmiyorsunuz!- diye çıkıştı Laçin- öyle iftira ediyorlar ki, insanın dizlerinin bağı çözülüyor! Bütün Özbek halkı rüşvetçiymiş! Hırsızmış! Hatta birisi halkı altın küpü üzerinde oturan kobra yılanına benzetti! Bu bahtı kara halkı kim müdafaa edecek? Kim bu iftiraları yalanlayacak? Gerçekleri kim ortaya çıkaracak? Şairler gelirlerse, biz bugün bu konuları tartışacağız baba!" (Yoqubov, 2014: 51-52).

Laçin babası ile olan bu diyalogunda Basmacı hareketine* de atıfta bulunur. Tarihi ve siyasi bir süreç olan Basmacı Hareketi'nde Orta Asya halkları Sovyet rejimine baş kaldırarak zulümlerin bitmesini istemektedirler.

Adalet Menzili'nin kaleme alındığında takvimler 1988-1991 yıllarını gösteriyordu. Bu tarihler Sovyetlerin yıkılmasının arifesinde Gorbaçov'un ortaya attığı Glasnost ve Perestroika (açıklık ve yeniden yapılanma) politikasına tekabül eder. Bu dönemde Sovyetler uygulamalarını yumuşatma kararı alarak kangren olmuş toplumsal, ekonomik ve idari sorunlar tarafsız bir şekilde ayyuka çıkarılarak çözüme kavuşma yoluna gitmişlerdir. Özellikle Sovyetlerin uyguladığı baskı rejimi bu dönemde yerini yumuşamaya bırakarak SSCB'nin kontrollü bir şekilde dağılmasını öngörmüşlerdir. Adalet Menzili, böyle bir dönemde kaleme alındığından dolayı eleştiri, eserde Sovyet dönemine nazaran daha fazladır.

b. Kültürel Düzey

Adalet Menzili'nde müspet karakterler kültürlü kişilerdir. Romanın baş kahramanlarından Mercanay ve Suyun Burgut, okuryazardır. "Mercanay, bilmem hangi kitapta, bilmem hangi filozofun 'çiğ süt emmiş insanoğlu, ancak başına felaket gelince Allah'ı dilden düşürmez, ondan medet bekler'

*Rusların basmacı hareketi verdiği bu ayaklanma Türkistan halkının Sovyetlere başkaldırarak verdiği bağımsızlık mücadelesidir. 1917'de başlar ve aralıklarla 1931'e kadar sürer. Çarlık rejiminin yıkılarak Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle Türkistan coğrafyası bağımsızlık için bu dönemi fırsat bildi. Bu ayaklanma Türkistan coğrafyasının kalkıştığı ilk ve en büyük halk hareketidir [bk: Baymirza Hayit, Basmacılar (Türkistan Milli Mücadele Tarihi 1917-1934), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997].

şeklindeki sözünü okumuştur” (Yoqubov, 2014: 95). Mercanay, okuduğu okula öğretmen olmuştur. Suyun Burgut ise veterinerlik fakültesini bitirerek Mercantav’daki büyük çiftlikte şef olarak çalışmaktaydı. Daha sonra kolhoz müdürü seçilecektir. Mercanay’ın üvey babası Gazi, ömrünü Sovyetlere adanmış emekli askerdir. Mercanay’dan ve Suyun Burgut’tan dünyaya gelen oğulları Laçin ise bir okur olarak karşımıza çıkmaktadır ki, evinde bir kütüphanesi de vardır. Laçin bir zaman sonra halkı bilinçlendirme yoluna gidecek, aydın kesimini göreve çağıracaktır. Bunu yaparken de gazete, dergi, radyo gibi kitle iletişim araçlarını da kullanmak isteyecektir.

Olumlu karakterler Özbek kültürünün birer temsilcisi konumundadır. Atasözleri kahramanlarca çok kullanılır. Özbek halk çalgıları da eserin merkezindedir. Mercanay ailesine Suyun’dan bahseden bir mektup yazar. O mektupta Suyun Burgut’un dombıra çalan, destanlar, maniler söyleyen bir kişi olarak tarif eder. Ana kahraman Suyun Burgut oğlu Laçin’i de bu şekilde yetiştirmiştir ve o da çok iyi dombıra çalar, destan okurdu.

Halk edebiyatından beslenmiş pek çok eserde karşımıza çıkan bir diğer kültürel motifte ad koyma motifidir. Suyun Burgut’un asıl ismi Suyun’dur ve Özbek Türkçesinde “Müjde” demektir. Burgut ise “Kartal” anlamındadır. Laçin dünyaya gelince yine onun ismini de Suyun Burgut’tan esinlenerek ona Özbek Türkçesinde “Şahin” manasına gelen Laçin adını verirler.

Halk inanışları eserde kullanılan bir diğer kültürel motiftir. Bu inanışlar halkın belki de en şeffaf olduğu kültürel unsurlardır. Temelini islamiyetten alırlar. Adalet Menzili’nde boyuna muska takmak en bariz halk inanışdır. “*Bibisara mama ne zaman kızıyla damadını görse, Suyun Burgut’un ana-yavru ahularla ilgili koşukunu hatırlar, ‘Kem gözlerden saklayasın Rabbim!’ diye dualar eder, buhur yakar, üzellik tüttürür, boyunlarına muskalar asardı*” (Yoqubov, 2014: 20). Ayrıca halk arasında buhur yakmak, tütsü ve üzellik bitkisinin nazara karşı koyduğu inanışı yaygındır.

Sadece Özbek kültürüne dair unsurlar kullanılmaz, eserde Rusların kültürüne de atıfta bulunulur. Örneğin Laçin çok sevdiği atı kaldıracağıyla yarışlarda birinci geldikten sonra Bölge Komsomol Komitesi birinci sekreteri olan Klara onu Rus adetlerine göre üç kere öpmüştür.

“*Klara daha Laçin’i öpmeden çevresindekilere dönerek:*

-Aziz dostlar! Demişti- Eğer ayıplamazsanız ben şampiyonumuzu Rus geleneklerine göre üç defa öpeceğim!” (Yoqubov, 2014: 64-65).

c. Ekonomik Düzey

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde ekonomi devlet mülkiyetindeydi ve bireysel mülk edinme hakkı bireylere tanınmamıştı. 1917 Ekim devriminin ardından SSCB'de kolhozlar vardı ve bunların yanına kolhozdan daha büyük olan Sovhoz adı verilen tarım çiftlikleri bulunurdu. Kolhoz, kelime anlamı olarak kollektivnoye hozyaystvo (kollektif tarımcılık) kelimelerinin kısaltılmış şeklidir. SSCB'de her köy bir kolhozdur ve her kolhoz farklı bir ürün üretimi yapardı. Örneğin bir kolhoz pamuk üretimi yaparken diğer bir kolhoz farklı bir ürün üretimi yapmaktaydı. Bütün kolhoz devletin malıydı ve özel mülkiyet olarak kişilerin yalnızca evin bahçesi ve bunun dışında birkaç hayvanı bulunabilirdi. Burada çalışan işçiler belli bir plan çerçevesinde yönetimin kendilerinden isteği olan planı gerçekleştirmekle yükümlüydü. Planın gerçekleşmemesi halinde yaptırım uygulanabilirdi. Sovhoz ise 1917 Ekim devriminden sonra kolhozların yanında tarım işletmeciliği olarak kuruldu. Doğrudan tarıma yöneliktir ve kolhozlara nazaran daha büyük işletmelerdir. Yöneticiler devlet tarafından atanır, beş yıllık planlara göre işletilirdi. *“Ortalama bir sovhoz 16.300 hektardır; bunun 5.300 hektarı ekilir. Bir sovhozda yaklaşık 62.000 hayvan, 57 traktör, 18 hasat makinası, 25 kamyon vardır”* (Büyük Ansiklopedi, 1990: 5004).

Sovyet toplumunda eşitlikçi anlayış hakimdi. Bu açıdan bakıldığında bir güvenlik görevlisi ile kolhoz çalışanı veya bir hâkim eşit kabul edilirdi. Bunlar toplumda infialler yarattı ve hak gasplarına yol açtı. Rüşvetin kaynağı budur. Bir süre sonra hiyerarşik düzende rüşvet de kendine bir yol çizmişti ve en tepedeki kişi en fazla nemalanan kişiydi. Toplum git gide yaşanmaz bir hal almaktaydı. Bozuk devlet ekonomik düzeni bireyleri de olumsuz etkilemeye başlamıştı. Dolayısıyla bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Bu Orta Asya edebiyatını da etkilemiş; sovhozlardaki ve kolhozlardaki adaletsizlik eserlerde işlenmiştir.

Adalet Menzili'nde ekonomik düzeyde bu minvalde gerçekleşmiştir. Mercanay'ın annesi Bibisara Mama ile öz babası Memet Mergen kolhozda dokuma atölyesinde karşılaşmışlardır ve evlenmişlerdir. Ekonomik düzen bu denli halkın yaşamına iktibas etmiştir. Halk esas itibarıyla bu düzenden memnun değildi. Adalet Menzili'nde ekonomik düzen sıkça eleştirilmiştir.

“Artık Gazi'nin eli televizyonun düğmesini açmaya gitmiyor, gözleri gazetelere bakmaya varmıyordu. Çünkü ne zaman bir gazeteyi eline alsa, diğer şehirlerde her şey güllük gülistanlık gösteriliyordu. Ne hırsızlık var, ne sahtekârlık ve ne de göz boyamacılık! Ama ne kadar rüşvetçilik, ne kadar

milyoner varsa hepsi burada! Bu şehirdekilere inanmayın! Onlar üçkâğıtçının teki! Kendilerini fakir gösterdiklerine bakmayın. Ölen bir pamuk işçisinin çapanından bile bir kese altın, bir torba para çıkar!..” (Yoqubov, 2014: 24).

Rüşvet, SSCB'nin en büyük problemiydi. Dolayısıyla siyasette bu minvalde şekilleniyordu ve gerçek adaletten söz edilemiyordu. Adam kayırmacılık ve iftira kol geziyordu. Adalet Menzili'nde Suyun Burgut da bir iftiraya kurban gitmiştir. Bu olayda sosyalizm yandaşları terfi almıştır. Böyle bir düzen SSCB'nin çöküşünü hızlandırmıştır.

d. Dinsel Düzey

Orta Asya halklarında nüfus oldukça farklı bir seyir izlemektedir. Özellikle bağımsızlıktan önce Rus nüfusunun fazlalığı toplumda çeşitlilik meydana getirmiştir. Özellikle farklı dine mensup olan milletler ile birlikte yaşama zarurietini doğmuştur. Fakat Sovyetlerin baskısıyla Özbek halkı dinlerinden uzak kalmışsa da Özbek halkından kopamayan bir kısım aydınların yönlendirmeleriyle halk dinine bağlı kalmıştır. Bunların birisi de Odil Yoqubov'dur. Edebiyatı halkı yönlendirmek için bir araç olarak kullanmıştır; öbür yandan da sanatından vazgeçmemiştir. Bir mütefekkir Odil Yoqubov. Eserlerini kısmen bağımsızlıktan önce kaleme aldığı bilinen Yoqubov, dinsel öğelerini kullanamamışsa da kahramanları aracılığıyla ipucu vermiştir. Fıçı Mansur'un Suyun Burgut'a iftira atmasının ardından Gazi, Mansur ile görüşür ve ona, 'el-kıyasu menit Hak' (iftiranın ömrü az olur) cevabını vermiştir. Zor baskı dönemlerinde yaşamlarını sürdürmekte olan Özbek halkı, çokça dua ederler. Eserde bunun pek çok örneğiyle karşılaşırız. "*Bibisara mama ne zaman kızıyla damadını görse, Suyun Burgut'un ana-yavru ahularla ilgili koşukunu hatırlar, 'Kem gözlerden saklayasın Rabbim!' diye dualar eder, buhur yakar, üzellik tütürür, boyunlarına muskalar asardı*" (Yoqubov, 2014: 20).

Yine Suyun Burgut hapsedilmeden önce oğluna ettiği duasıyla kahramanlarının dinsel boyutunu algıyabiliriz. Oğlu laçin'e, 'anani sana, seni Allah'a emanet ediyorum, balam' şeklinde dua eder. Laçin yaşamı boyunca bu duayı unutamayacaktır. Suyun Burgut aynı duayı Mercanay'a da söyler.

B. Açıklama Aşaması

a. Yazarın Yaşamı ve Yaşadığı Dönem

Yazar eserini gerek toplum için kaleme alsın gerekse sanat için, her iki durumda da söz konusu eserde yazarın yaşamından izler görebilmekteyiz. Bu sanatın özünden gelir çünkü yazarın bulunduğu ortam ve yetiştiği dönem bilinçaltına yerleşmiştir. Sanat eseri ise bir nevi bilinçaltının dışı vurumudur. Fakat bazı yazarlarda anlatının kaynağı yazarın yaşamıdır. Odil Yoqubov Özbek Edebiyatında buna örnek gösterilebilecek yegâne kişidir. Odil Yoqubov, “1926 yılında Kazakistan’ın güneyinde Karnak kasabasında dünyaya gelir” (Baydemir ve Akhmedov, 2013: 311). 1926 yılından dokuz yıl önce Çarlık Rusya, Bolşeviklerin başa geçmesiyle tarih sahnesindeki yerini Sovyetler Birliğine bırakmıştır. 1926 senesinden yaklaşık on üç yıl sonra ikinci cihan harbi patlak verecektir. Odil Yoqubov böylesine bir karmaşada dünyaya gelmiştir. Babası 1937 yılında “halk düşmanı” ilan edilerek kurşuna dizilmiştir. Yoqubov için zaten zor olan günler babasının ölümüyle daha da çetrefilli geçecektir. Annesi dört çocuğu ile yapayalnız kalınca amcası tarafından köye getirilirler. Halk düşmanı olarak damgalanan aileyi köye getirdiği için amcası zor günler geçirir. Kardeş Kalemler dergisinde verdiği röportajında Odil Yoqubov o günleri şöyle aktarır:

“şehirde, ekmek ekmek diye kol uzatan dört çocuğa bakmak, tek başına kalan annem için çok zor oldu. Çiftçi Zeynetdin amcam hepimizi köye getirdi. Bütün eşyamız bir deveye yüklendi. O kadar... ben bu olayları, ‘halk düşmanının ailesini köye sokmam’ diye amcamı kırbaçlamak isteyen zalim kişiler tipini sonra ‘Er başına iş düşse’, ‘Beyaz, bembeyaz kuşlar’ romanlarında ortaya koydum” (Babahan, 2009: 27).

Türk dünyası yazarları ve şairleri karanlık günleri yaşamaları münasebetiyle halkı aydınlatmak gibi bir misyon edinmişlerdir. Lenin’in döneminde, partiye hizmet eden bir edebiyat ortamında büyüyen yazar ve şairler artık halka hizmet eden birer gönül işçileridir.

Adalet Menzili’nde Sovyetlerdeki olumsuz koşullar anlatılmış ve tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmiştir. Özbek halkına yapılan işkenceler, rüşvet, iftira, adam kayırma gibi toplumsal huzursuzluğa sebebiyet veren olayları henüz Özbekistan’ın bağımsızlığından bir müddet önce kaleme almıştır.

“Yoqubov, Özbekistan Yazarlar Birliği Başkanlığı, Özbekistan Edebiyatı ve Sanatı gazetesinin baş muharrirliği gibi görevleri yürütmüştür” (Baydemir ve Akhmedov, 2013: 331). Özbek Edebiyatının en

büyük yazarlarından Odil Yoqubov 21 Aralık 2009 tarihinde yaşamını yitirmiştir. Özbek Edebiyatına Uluğbey'in Hazinesi, Köhne Dünya, Er Başına İş Düşse, Diyanet, Adalet Menzili başta olmak üzere pek çok eser bırakmıştır.

b. Anlatının Kaynağı

“Benim görüşüm, hakiki edebiyatın halkın kalbindekini, derdini söylemesi, hak, hakikat ve adalet için mücadele etmesi gerekiyor. Okurun kalbini titretmeyen, onu iyiliğe, adalet için mücadeleye, güzelliğe yönlendirmeyen edebiyatın ne gereği var?” (Babahan, 2009: 26) diyen bir yazar için eserlerindeki anlatının kaynağı hiç şüphesiz ki, kendi halkı ve halkının sorunlarıdır. Yoqubov, Köhne Dünya romanını ata yurdunda yetişmiş ilim insanlarını tanıtmak ve onlara olan sadakat borcunu yerine getirmek için kaleme almıştır. Tarihi roman olarak Özbek edebiyatına kazandırdığı Uluğbey'in Hazinesi'ni ise Uluğbey ve rasathanesini konu almakla beraber o dönemdeki entrikaları kendine özgü üslubu ile gözler önüne sermiştir. Mukaddes ise kendi topraklarından yetişmiş bir aşk romanıdır. Adalet Menzili'nde konu itibarıyla sosyolojik bir tema ile karşılaşırız. Yoqubov, Suyun Burgut üzerinden Özbek halkının içinde bulunduğu durumu bize aktarır. Her bir tipin farklı misyonu vardır Adalet Menzili'nde. Gazi, kendi halkı ile Sovyet rejimi arasında seçim yapmakta zorlanan bir tip olarak karşımıza çıkar. En sonunda pişmanlıklarıyla başbaşa kalır. Laçın, babasının başına gelenlere karşı bir girişimde bulunmak ister. Fakat o dönemki rejime karşı elinden pek fazla bir şey gelmez. Mercanay ile Suyun Burgut arasında derin aşk duygusunu rejim köreltmez. Mercanay bu dünyanın hasret dünyası olduğunu Suyun Burgut'un ölümünden sonra anlayacaktır.

c. Tarihsel Çerçeve

Bu bölümde olayın geçtiği dönemin gerçek zamandaki olaylar ile ilişkisini çözümleyeceğiz. Eser sosyalist döneme ışık tutar. Bu ise 1917-1991 tarih aralığını işaret etmektedir. Bu dönemlerde, özellikle 1980'li yıllarda toplumda rüşvet ve iftira had safhaya çıkmıştı. Rüşvet ile toplumda adalet mevhumu yok ediliyor, iftira ile rejime boyun eğmeyen halk sindirilmek isteniyordu. Partinin çıkarları herşeyin üstünde tutuluyordu ve Moskova'nın onay vermediği bir değişim uygulanamıyordu. Moskova'nın hiyerarşik düzeni buna göre dizayn edilmişti. Bu düzen içinde yaşamının kuralları vardır. Özbek Türklerinin gerek halk inanışları gerek dini yaşamları bu düzendeki bir yaşama ayak uydurması mümkün değildir. Ana kahramanımız

Suyun Burgut'a yapılan bütün işkencelerin son bulması için kendisine yöneltilen suçlamanın kabuledilmesi gerekiyordu. Sorgu esnasında Şaranavski Suyun Burgut'a suçu kabul etmesini söyler. *"Allah için kendi kendine zulmediyorsun! Son kez söylüyorum: üzerine isnat edilen suçu kabullen! Eğer kabullenir ve hiçbir yere kaçmayacağım diye söz verirsen evinde kalabilirsin! Kabul etmezsen alıp götürmeye mecburuz"* (Yoqubov 2014: 61). Tüm ısrarlara ragmen Suyun Burgut iftirayı kabullenmez. Bu onun hayatına mal olacaktır. Eserde tarihi karakterlere yer verilmez fakat çekilen çileler eserde geçmektedir. Eğer Suyun Burgut suçu kabul etseydi, romanın sonu olurdu ve tarihsel çerçevenin dışına çıkacaktı. Böylelikle eserde gerçekçilikten taviz verilecekti. Türkistan coğrafyasında bu ve bunun gibi pek çok hayat yok olmuştur.

d. Simgesel Çözümleme

Türk Dünyası edebi ürünlerinde simgesel çözümleme en başta eserin adında görülebilir. Eserin sahifelerinde Şeytan Deresi adını verdiği bir dereye Laçın, Adalet Menzili adını vererek bir nevi eserin adını koyar. Bir başka simge ise Laçın'ın Kaldırğaç adını verdiği at simgesidir. Kaldırğaç eserin pek çok yerinde de geçen GAZ markasının Volga model arabasıyla değiş-tokuş yapılarak Suyun Burgut tarafından alınıp Laçın'e hediye edilir. Kaldırğaç bir Türkmen atıdır. Eski türklerde at, avrat, silah üçlemesinden ilki olan at, Türkistan coğrafyasında manevi değeri vardır. Mercanay eşinin cezasının hafifletilmesi için Mir Celilov'un talep ettiği elli bin somluk rüşvet bedelini verse bile nasıl vereceğini düşünürken aklına Kaldırğaç gelir. Durumu Laçın'e aktarır. Laçın en baştan razı olmaz fakat mevzu bahis babası olunca istemeyerek razı olur. Suyun Burgut'un hapsedilmesinden sonra ailesinin zor durumundan istifade etmek isteyen Fıçı Mansur, Kaldırğaç'a göz diker ve ona yüksek bir değer biçer. Kaldırğaç romanın merkezine yerleşmiştir, bunu sağlayan ise Özbek halkının ata verdiği değerdir.

Eserde Sovyet yaşam tarzından çokça bahsedilmiştir. Kolhoz Sovyet toplumunda herşeydir ve ekonomik yaşam buradadır. Öyle ki, Bibisara Mama ile ilk eşi Mergen, bir kolhozda tanışıp evlenmişlerdir. Burada yazar okuyucusuna Sovyetlerin yaşamının halka ne derece dikte edildiğinin ipucunu verir.

Sovyet dönemi eserlerin ekserisinde mezarlık motifini görmekteyiz. Müspet kahraman rejime boyun eğmemiştir ve romanın sonunda kahraman rejime kurban edilir. Bu kahramanlar Sovyet rejimine göre "vatan haini" olarak kabul edildiği için kolhoz mezarlığına gömülmez.

“Suyun Burgut’un kolhoz mezarlığına defnine izin verilmedi. Cesedini aynı gece herhangi bir yerde üstü sıkıca çakılmış tahta bir sandığa koyup getirdiler. Cesedi alıp getiren insanlar, onlar arasında gardiyanlar hepsi üniformalı olan güçlü kuvvetli insanlar da vardı, evde koparılan feryada, ağlayıp sızlamalara, diz dövmele aldırış etmeksizin, hiç sesinizi çıkarmayın, cenaze merasimi dahi tertiplemeyin, hiç bir yerde bu olaydan bahsetmeyin diye tenbih ederek cenazeyi teslim ettiler” (Yoqubov, 2014: 203).

Sonuç

Romanın bir bütün olarak ele alınabilmesi romanı oluşturan her bir alt başlığın incelenmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda Goldmann’ın Oluşumsal-Yapısalcı kuramı romanın bütünlüğünü sağlaması açısından önem arz etmektedir. Eserin bakış açısı Tanrısal bakış açısidir ve konusu itibariyle en uygun bakış açısidir. Yazar tanrısal bakış açısının bütün yetkilerini kullanmış ve anlatıcı yeri geldiğinde olaylara yorum yapmıştır. Anlatım teknikleri eserde kullanımı yerine göredir. Bu açıdan Odil Yoqubov, anlatım tekniklerini yerine göre ustaca kullanmayı başabilmiştir. Özellikle tasviri çok fazla kullanmayı dikkati çekmektedir. Bunun yanısıra mektup tekniği ile romanın epizotlarını keskin bir şekilde ayırmış ve gerçekliği sağlamıştır. Geriye dönüş tekniği ile şimdi olan anlatı zamanından çoğunlukla geriye dönüş ve ileri sapma tekniği kullanmıştır. Fakat bu tekniği keskin bir şekilde kullanmaz ve geçişler bağlantılı gerçekleşmiştir. Bu eseri sanatsal bir zemine oturtmuştur.

Adalet Menzili folklorik unsurları fazlaca kullandığından dolayı eserde montaj kullanılmıştır. Buradaki montaj daha çok kültürel unsurlardan oluşmuştur. Bunların başında atasözleri gelmiştir. Müspet kahramanların olayları tarif ederken atasözlerine başvurduğunu görüyoruz. Bunun yanısıra destan okumacılığı da kahramanların özelliklerindedir. İç çözümleme, iç diyalog, iç monolog teknikleri ile kahramanın duygu ve düşüncelerinden haberdar olabilmekteyiz.

Eserde kişiler iki çeşittir. Özbek halkı ve Sovyet rejimi taraftarları. Özbek halkı eserde tek tip olarak görülür; eğitilmiş, toplumda sivrilmişlerdir ve okuryazardırlar. Ana kahramanımız Suyun Burgut ile Mercanay üniversite tahsili almış kişilerdir. Laçın okumayı, araştırmayı seven bir kişilik olarak karşımıza çıkar ve eserde evinde bir kütüphane olduğundan bahsedilir. Laçın aynı zamanda at yarışlarında derece almıştır. Laçın’ın arkadaşlarından Gümüş ile Altınay aynı zamanda sporculardır ve Laçın’ın de sınıf arkadaşlarıdır. Yazar Özbek halkının eğitilmiş kişilerinden

H. Öztürkçü. Odil Yoqubov'un Adalet Menzili Romanı Üzerine...

kahramanlarını seçmesi manidardır. Diğer bir tip olarak Sovyet taraftarları esere hakimdir. İçlerinde Rusların yanısıra Özbeklerde bulunur. Bu kişiler idari görevlerde bulunur ve yönetimde rejim karşıtı kişileri istemezler. Eserde bu çekişme çok keskindir.

Zaman olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasına az bir zaman kala olayın geçtiği zamandır. Takribi 1980'lerde geçmektedir. Bu dönemde arabalar, helikopter, televizyon gibi 20.yüzyıl ürünleri kullanılmaktadır.

Mekan olarak iki yer esere konu olur. Birisi Taşkent'tir. Diğer Mercantav'dır. Olayların ekserisi Mercantav'da geçer. Mercantav kahramanların gözünde mekanüstü bir yer olarak görülür. Destanlara, şarkılara, şiirlere konu olur.

Eserde mevcut siyasi düzende yaşanması oldukça zor anlayışı hakimdir kahramanlarda. Sistem sürekli eleştirilmiştir. Eleştiriye anlatıcı da bazen katılmıştır. Olayın geçtiği zaman Sovyetler Birliği dönemidir. Bu dönemde çekilen zorluklar anlatılmıştır.

Özbek halkı eserde kültürlerini yaşamaktadırlar. Otağ, dombıra, destan geleneği, atasözleri ve yaşam biçimleri korunmuştur.

Adalet Menzili olayların geçtiği dönem itibariyle sosyalist bir ekonomi çerevesinde oluşturulmuştur. Sosyalist yaşamın gerekleri işlenmiştir. Kolhozlarda çalışan halk bu yaşam biçimi ile hayatının her anında karşılaşabilmektedir. Eserde buna çok örnek verilebilir. Kahramanlar kolhozda aşık olabilir hatta evlenebilirler. Bireysel kazanç veya mülk edinme yoktur. Eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmişse de bunun kattığı olumsuzluklar esere konu olmuştur.

Dinsel düzey bakımından kahramanlar, özellikle müspet kahramanlar dini unsurları kullanmışlardır. Dua eserde çokça karşımıza çıkmaktadır. Eserde dini sömürüye yer verilmemiştir. Veyahut tahrif olan bir dinden bahsedilmemiştir.

Özbek yazar Odil Yoqubov, 1926 ile 2009 tarihleri arasında yaşamış olması münasebetiyle pek çok siyasi olaya tanıklık etmiştir. Eserleri böyle bir birikim neticesinde zuhur etmiştir. Babası rejim tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Eser bu açıdan yazarın yaşamından da beslenmiştir diyebiliriz. Bu aynı zamanda anlatının kaynağını oluşturmuştur. Eserde Özbek halkının ve çektiği çileler genel itibariyle anlatının kaynağını işaret etmektedir.

Adalet Menzili'nde simgesel çözümlenme olarak diğer Türk dünyası romanlarında da kullanılmış olan at ve mezarlık motifi bariz kullanılmıştır. Kahramanların isimleri bize romanı açıklamada yarar sağlar, ipuçları verir.

Odil Yoqubov edebiyatı bir araç olarak görür. Halkı bilinçlendirme de edebiyatın, sanatın gerekliliğini hemen hemen her söyleşisinde belirtmiştir. Özbek edebiyatının en büyük romancılarından biri kabul edilen Yoqubov, halkını hiç bir zaman bırakmamış kültürel anlamda da Özbekistan'a pek çok katkıları olmuştur. Özbekistan'da eğitim faaliyetlerine katılmış ve Özbekistan Yazarlar Birliği başkanı olarak yıllarca görev yapmıştır. Adalet Menzili, Uluğbey'in Hazinesi, Mukaddes gibi eserler bu minvalde oluşmuş eserlerdir ve bir çok dile çevrilerek Özbekistan'ın dünyaya açılan penceresi olmuştur. Onun eserleri halktan beslenmiştir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL Sedat. (2011). *Elçin (Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları)*, Ankara: Bengü Yayınları.
- BABAHAN, Muhammed Şerif. (2009). "Özbek Edebiyatının Yaşayan En Büyük Yazarı Adil Yakubov", Kardeş Kalemler Dergisi, s. 33 ss. 26-31. Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.
- BAYDEMİR, Hüseyin ve Khurshid Akhmedov. (Aralık/2013). *Özbek Yazar Odil Yoqubov ile Söyleşi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 51.: 311-318, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- ESCARPIT, Robert. (2006). Edebiyat Sosyolojisi. (Türkçesi: Salih Özer), 65-82. *Edebiyat Sosyolojisi* (Ed: Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.
- GOLDMANN, Lucien. (2005). *Roman Sosyolojisi* (Derleyen ve çeviren: Ayberk Erkay). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- MICHAUD, Guy. (2006) Bir Disiplin Olarak Edebiyat Sosyolojisinin Kurulması. (Türkçesi: Hilmi Uçan), 53-63. *Edebiyat Sosyolojisi* (Ed: Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.
- ÖZBAY, Hüseyin. (1994). *Çolpan'ın Şiirleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- SARIKOCA, Erem. (2016). *Tarihi Güncellemek (Edebiyat Sosyolojisi Açısından Roman)*, Erzurum: Fenomen Yayınevi,
- TEKİN, Mehmet. (2004). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- YILMAZ, Durali. (1997). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali. (1996). *Roman Sanatı ve Toplum*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Yakubov, Adil. (2014). *Adalet Menzili* (Çev: Ahsen Batur). İstanbul: İleri Yayınları.
- Büyük Ansiklopedi*. (1990). Milliyet. Cilt 13.

Diğer Kaynaklar;

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Leitmotiv> (Erişim Tarihi: 01.12.2016).

Түйіндеме

Әдебиеттің қоғаммен етене қатынасы – сөзсіз бір құбылыс. Әсіресе ХХ ғасырдың әдебиеттеріне көз жүгіртер болсақ, қазіргі заманғы жазушылардың өздері өмір сүріп отырған қоғамды сұраққа алып отырғаны көрінеді. Нәтижесінде қоғамның өмірі әдеби шығармаларда көп орын алады. Осылайша әлеуметтану әдебиеті зерттеу саласына еніп, соның нәтижесінде әдеби әлеуметтану саласы пайда болды. Люсьен Голдманн, Маркс пен Георг Лукакстан бастау алған әдебиеттің әлеуметтану ғылымымен арақатынасын пәнаралық теориямен жүйеге келтіреді. Сонымен қатар әдеби шығарманы тұтастай етіп қабылдайды. Оның әдеби шығармалар ішінен роман түрін қарастыруға себебі бар. Өйткені батыс әдебиетінде де, шығыс әдебиетінде де романның пайда болу тегі эпос дәстүрінен басталады. Роман әдебиеттің басқа

Н. Öztürkçü. Odil Yoqubov'un Adalet Menzili Romani Üzerine...

түрлерімен салыстырғанда, қоғамның көрінісін жеткізу ерекшелігі тұрғысынан эпикалық дәстүрдің жалғасы екені көрінеді. Бұл ерекшеліктер қатарына романның ауқымдылығын айтуға болады. Романды құрайтын әрбір ішкі тақырып бір-бірінен тәуелсіз емес және әлеуметтік аспектілерді қамтиды. Бұған өнер өнер үшін концепциясы аясында туындаған шығармалар кіреді. Әрине, өзіндік құндылығын сақтап шарықтаған әрбір шығарманың пайда болу тарихы бар. Бұл тақырып әдеби элементтану саласына аяқ тірейді. Қолға алып отырған жұмыс өзбек әдебиетінің әлемге танылған туындысы Адыл Якубовтың «Әділет тұрағы» атты романын Голдманның құрылымдық зерттеу әдісімен талданады. «Әділет тұрағы» өзбек халқының фольклорлық құндылықтарын және қиындықтарын бейнелеу тұрғысынан өте маңызды еңбек. Осы тұрғыда сирек кездесетін шығарманың бірнеше тілге аударылуының себептері зерделеніп, талдау барысында өзбек қоғамының динамикасына қол жеткізілетін болады.

Кілт сөздер: Әділет тұрағы, Якубов, әлеуметтану, қоғам, әдебиет.

(X. Öztürkçü. Адыл Якубовтың «Әділет тұрағы» романын құрылымы жағынан талдау)

Аннотация

Отношение между литературой и обществом является неоспоримым фактом. Особенно, когда взглянем на литературные произведения XX века, видно, что современные писатели пытались подвергнуть сомнению их общества. В результате жизнь общества находит много места в литературных произведениях. Таким образом, наука социология включает в себя литературу и возникает область литературной социологии. Люсьен Голдманн систематизировал отношение к социологии литературы, берущее свое начало от Маркса и Георгия Лукача, с междисциплинарной теорией. Люсьен Голдманн рассматривает литературное произведение как единое целое. У Гольдмана есть свои мотивы в рассмотрении романов. Роман возник из эпической традиции, как в западной, так и в восточной литературе. По сравнению с другими видами роман берет свою особенность быть зеркалом общества из эпической традиции. Каждый подзаголовок, составляющий роман, зависит друг от друга и должен иметь социальный аспект. Это включает произведения, созданные идеей искусства для искусства. Несомненно, у каждого произведения, достигшего свою оригинальность, имеется своя история выхода. Это входит в область исследования литературной социологии. В данной работе исследуется роман Адыля Якубова «Справедливость», познакомивший весь мир с узбекской литературой, по конструктивно структурному методу Голдманна. «Справедливость», очень важное произведение с точки зрения отражения фольклорных элементов узбекского народа и их проблем. Будут исследованы причины перевода на многие языки этого уникального произведения, который будет обрабатываться целостным образом, а также будет рассмотрена между строк динамика узбекского общества.

Ключевые слова: «Справедливость», Якубов, социология, общество, литература.

(X. Öztürkçü. Структурный анализ романа Адыля Якубова «Справедливость»)